

vselej nekoliko kislastiga soka v sebi; deveta-güb (preberavnik, ali naberavnik, Löser, Blättermagen, Fleckmagen, Buch, Bibel) to je tretji želodec je od zunej bel, okrogel, svetel, od znotrej ima pa veliko večjih in manjših predalcikov, ktere naredé kožnati listiki veči in manjši, belo-sivkasti, le malo vlažni, nekoliko hripasti, ki jih ima ta želodec pri goveji živini 96, pri ovcah pa okoli 40, in med kterimi prežvekovana piča nekoliko časa teči, predenj v četerti želodec naprej gré; kapica (avbica, Haube, Bienenkappe) to je drugi želodec je bel, mehak, preprežen z veliko veliko predalciki, ki so satovim piskricam enaki; vamp (Wanst, Panzen) to je prvi ali velki želodec, je od zunej mehak in bel, od znotrej pa bel in gladek semtertje pa bolj sivkast in hripast. Prešič ima le en želodec, ki ima znotranjo kožo večidel rudečkasto in žlezasto. Jetra so pri zdravi živini rudečorujave, gladke, svetle in čverste; žolčni mehur je nekoliko napolnjen, bel od znotrej, po verhu pa od žolca zelénkast ali rumenorujavkast; zolec rumenkast, zelénkast in tekoč; vranica svitlovišnjeva, gladka, srednje velikosti; trebušna žlezica ali mlečnjak (Bauchspeicheldrüse) je čversta in bela; trebušna kožica bela in svetla; ledice so z belo in terdo mastjo porašene, so rujavkaste, gladke, svetle in čverste; mehur je s čisto in čedno vodo napolnjen; maternica in jajniki so beli in svetli.

(Dalje sledí.)

Nekaj kemije (ločbe) kmetovavcam.

(Nadalje.)

5. §. Zvezana in razvezana gorkota.

Kemikarji so čez in čez prepričani, de je gorkota v vsih pozemeljskih rečeh pričjoča, pa v zvezanim ali spijóčim stanu takó, de je ne čutimo, de nas clo nič ne greje, in de pri taki zvezani gorkoti (gebundener Wärmestoff) bi od mraza poginili. Če se pa gorkota v veči méri razveže ali zbudí, de se, kakor de bi bila živa, na vse kraje razširja, in vse reči prešinja, jo čutimo in ji pravimo razvezana ali zbudjena, prosta gorkota (freier Wärmestoff); taka nas greje, tudi bi nas, ko bi je preveč bilo, spēkla. Léd je mèrzel; če bi ga pa človek v dveh večih kósih eniga ob družiga práv hitro dèrgnil, se bo v njem spijoča gorkota zdramila ali razvezala, in ga bo topila. Če bi kovác v nar hujim mrazu kako želézice nanákvalu práv čversto z bátam ali kladvam tolkel, bo zadnjič takó žeréče postalo, de si lahko z njim oginj na ješi zanéti; glejte! koliko spijoče gorkote se je tukej zbudilo ali razvezalo! — Divji ljudje si oginj zanetijo, kër bolj mehke in suhe les ob družiga bolj terdiga pa zlo hitro dèrgnejo; takó si v lesu spijočo gorkoto sbudé. Če z jeklam práv naglo ob krèmen vdariš, se bo tudi spijoča gorkota zdramila, in se ti v ognjenih iskricah pokazala. Kadar te v roké móčno zebe, žuliš eno ob drugo, de bi kaj gorkote v njih obudil.

Nar več na svetu spijoče ali zvezane gorkote zbudajo ali razvezujejo sončni žarki, ktere pa učeni razločijo v svetlobne žarke, ki svetijo, — in v gorkó tne, ki spijočo gorkoto zdramljujejo. Kolkor bolj naravnost ali navpik sončni žarki pozemeljske reči zadevajo, toliko več spijoče gorkote iz njih razvežejo; torej je na gorica h proti jugu ali prek sončja bolj gorko, kot v osójnah; torej je o poldnje bolj toplo, ko zjutrej ali zvečer; torej je tudi poleti, kadar je sonce nar više, veči vro-

čina, kakor pozimi. Čez dan zdramljena gorkota se pa po nóci na vse kraje zgubiva, de hladno postane; in ta poleti v kar veliki meri razvezana zgine na jesen, in še bolj na zimo, de je veliko pomanjkanje nad njo.

Pri vsacim gorenji se gorkota razvezuje, in veči ko je oginj, se tudi več gorkote po njem zbudí. V vsih človeških in živaljskih telésih, ktere po pljučah dihajo, se zvezana gorkota razvezuje ali zbuja, in ta je, ktera nas greje; in če od leté preveč zgubivamo, pravimo, de nas zebe. Pri veliko kemijskih ločivnih ali tudi združivnih prigodkih se ali spijoča gorkota zbuja, de jo čutimo, ali pa tudi razvezana zvezuje. Pri gasenji živiga apna z vodo se kar veliko spijoče gorkote zdrami; takó tudi pri vinovrenji, pri gnijjenji gnojniga kupa i. t. d. Če pa solí ali solnitarja s snegam ali s stolčenim ledam v primeri zmešaš, bo ta zmes veliko bolj merzla postala, kakor je popred bila; zakaj veliko veliko razvezane ali zbudjene gorkote taka zmes povzije, ali v sebi zveže. Pritisni berž na tako zmes v skledi kak okrožnik, vlij va-nj nemalo vode, in če ravno zdaj skledo na oginj deneš, bo popred gori v okrožniku voda zmerznila, ko zmes v skledi se stopila; takó naglo bo zmes iz vode gorkoto požerla. To je zastavica *): na ognji léd narediti.

Nar več na svetu po sončnih žarkih ali po družih potih zbudjene ali razvezane gorkote oddaja in zgubiva zemlja v nezmérljivo podnebje. Neki glasovitni francozki naravoslovec se je prepričal, de zemlja odda ali zgubi v enim letu toliko gorkote v podnebje, kolikor bi je bilo treba, 95 čevljev debelo ledéno skorjo, s ktero bi bil celi okrogli svet zakrit, raztopiti. Kakor nam in vsim organskim — tó je, živaljskim in rastljskim — stvarém gorkota, ko jo je za práv, tekne, takó bi pa tudi vse poginiti moglo, ko bi je preveč bilo.

(Dalje sledí.)

Kakó z mizarskim in tesarskim lesam ravnati, preden se poséka.

Skušnje sedanjih časov so pokazale, de je les za delo bolji in terdnejši, če se drevó na stebelu olupí ali oguli in če se še le poséka, kadar se na stebelu posuší. Resnico tega nam spričujejo skušnje iz več unanjih deželá. V naših krajih, kolikor je nam znano, nikjer lesá pred posekovanjem ne belijo ali ne lupijo, tedej skušnje unanjih kmetovavcov Slovincam na znanje damo, zlasti zató, kër je na dobrim lesu veliko veliko ležeče, de mizarski in tesarski izdelki slovenskih mojstrov k veči hvali pridejo.

Na spomlad, kadar drevje sočno postane, se olupí deblo drevesa od korenin do vej ali saj nekaj čevljev od tál, in sicer popolnoma noter do beline (Splintholz); takó oguljeno drevó se pustí stati do druge spomladi. Na drugo pomlad se drevó poséka, ktero na stebli polagama osušeno bolji les da za vsako rokodelstvo, kot v lupji posékano. Starji in mlaji letine se čez leto na stebli zgostijo, černina in belina se vterdit, ves les se skozi in skozi vjeklení, je težjiga, gostejšiga, terdnejšiga zerna, in daljšiga terpeza; tak les, kadar je vdelan, se ne razpóka; dobiček je tudi ta, de se mehke brun ali belina osreji ali černini

*) Zastavica zmirej ostane zastavica, dokler je nihče ne vgame; temu, ki jo vgame, se spremeni v vganjko. Zastavico sim vganil. Pisatelj.

skorej enako vterdi in de se da práv lepó in s pridam vdelovati.

Práv bi bilo, de bi tudi pri naših domačijah si hrastovo, sosebno pa orehovo drevje, ktero ima malo černine, veliko pa beline, pripravljali po danim uku, zato, kér orehoviga lesa belina je močno sočna, zavoljo tega rada ognije v majhnim času, ali se je pa červojedina (kukic) loti.

Tudi po naravoznanji se zamore koristnost imenovaniga ravnanja lahko spričati ali dokazati, takó le: po sočnim pa oguljenim drevesu ne more sok mladih letin na deblo nadevati, tudi mladik ne poganjati; brun ali belina poprejšnih let je tedaj prisiljena zgostiti in vterditi se.

(Dalje sledí.)

Nektere prigodbe iz življenja dveh umnih kmetovavcov, Janeza in Mete.

(Nadalje.)

II. Ženina pred fajmoštram (kardelanam).

Nekaj časa pred dokončanimi oklici sta bila Janez in Meta s svojima očetama vred k fajmoštru poklicana.

Fajmošter so jih veselo in prijazno sprejeli, in takó nagovorili:

Upam, de ste se pred deželsko gosposko zavolj vsiga dobro pogovorili, in vse v čisto djali?

Blaže in Janez: O vse, gospod fajmošter! vse.

„Skerbita sedaj, ljuba ženina! — so poprijeli fajmošter — de tudi pred Bogam vse v čisto spravita in poravnata. Začnita z Bogam, de bosta tudi z Bogam posledovala in končati zamogla. Zakon, v kteriga stopita, je svet stan. Spovednik vama bo obilniši povedal, kakó se imata v zakonskim stanu práv in zvestó obnašati; jez vama hočem le to povedati, kar je k srečnimu življenju potreba:

„Iméjta Boga in cil in konec zakona zmirej pred očmi. Cil in konec zakona pak ni drugi, kakor ta, de se po nar. modrejším Božjim namenu človeški rod množí, in za dobro zrejenje otrok skerbí. Zakonski, kteri ta sveti cil in konec zakona zoper opominovanje svoje vesti iz oči spusté, so večidel že na tem svetu kaznovani (štrafani). Živita tedej v tem stanu pametno in keršansko v vsem strahu in sramožljivosti. Poštujta eden družiga; poštujsa sama sebe. Ljubita eden družiga! Prava ljubezen pa zamore le tedej obstati, če je na poštovanje eden družiga, to je, na čednost ali krepost operta. Zakaj le krepost ima stanovitno lepoto, in je torej zmirej poštovanja in ljubezni vredna. Prizadevajta si torej pred vsem za pravo keršansko čednost, in takó bo tudi ljubezen med vama zmirej lahko obstala.

Lepôta zvedlí,

Krepóst obstojí.

Skerbíta za hišni pokoj! Varita se zlasti perve zamere; zakaj perva rada k drugi in večí zapelje; večí razžaljenje ali razpéra pa, če se je tudi po tem sprava zgodila, se težko kterikrat popolnoma pozabi. Sej mende je tudi pri vas navaden pregovor:

Raztergan trak tud še tak dobro spet sošij,

Poznalo se vunder zmirej bo, de cel več ni.

Išita torej vsaki needinosti nasproti priti, ali jo prestreči. Prenesita pomanjkanja in slabosti eden družiga s krotkostjo in poterpežljivostjo. Sej vésta, de ni noben človek brez nepopolnosti. Majhne zopernosti ali žale prenesita s tihim poterpljenjem, ali pa si raji hitro povejta, kaj vama težko dé. Le nikar besede položiti, ali kakor per vas pravite, mute deržati! Bodita eden proti drugimu odkrita in ravna. Polovinita vse terpljenja in veselja med seboj; takó bo vsako terpljenje polajšano, in vsako veselje podvojeno.

Sej sta zmirej zvesto k pridigam in keršanskim naukam hodila, in jez vém iz nedeljske šole, de sta v stani, kdej svoje otroke v keršanski veri in dolžnostih dobro podučiti. Več, ko vés uk pa velja dober izgled. Skusita ga precej od konca pri svojih večih otrocih — pri pôslih; napeljujta jih z besedo in zgledam k vsemu dobrimu; skerbíta — vajna dolžnost je — za njih telesni in dušni prid! — Pri teh besedah je nevesta globoko zdihnila. Janez jo je milo pogledal.

Fajmošter so sklenili svoj nagovor s tem opominam: „De bi pred poroko pod eno streho stanovala, ali pa zavoljo tega, kér sta že ženin in nevesta, na svojo poprejno sramožljivost in na Boga pozabila, tega se mi od vaju ni treba bati. Še enkrat: začnita z Bogam! Pervi kristjani so po izgledu Tobija in Sare zakonski stan z molitevjo in zderžnostjo začeli. K sklepu vama vošim iz serca srečo k novimu stanu — pa tudi poterpežljivost v križih in terpljenjih, kterih vama ne bo zmanjkovalo. Vama zamorem z besedo ali djanjem v kaki reči pomagati, pridita k meni!“

Oba. Če smeva prositi, gospod fajmošter!

Fajmošter. „Pridita le; vselej me bo veselilo. (Med tem sežejo v predál). „Tukej, — so djali, — vama dam majhno ženitninsko darilo v spomin. Varita ga dobro, in kader vama Bog kako terpljenje pošlje, ozrita se na-nj, in tedej — vama bo lažeje pri sercu!“ Bil je en svet križ (krucifiks).

(Dalje sledí.)

Vesél dan na Vranskim.

Se Vransko, poslédnjo selo na Štajarskim na veliki cesti proti Ljubljani s cesarsko pošto in mnogimi lepimi hišami, de je bolj tergu ko vesi podobno — že samo na sebi popotniku dobro priporoča: ga bo posihmal farna cerkev, ki konec vesi proti jutru veličastno stoji, še tóliko bolj znašala. Glas zvonjenja je že zdavnej memogredoče s svojim lepim petjem razveseljeval; pa očesu cerkev še ni popolnoma vstregla, ne odzunaj ne od znotraj. Zob časa je marsikako reč razdjal ali vsaj môčno poškodeval, ki je za čast božje hiše potrebna. Odslej pa ne bo lahko kdo pri ti cerkvi kaj potrebniga pogrésal, razun primére samiga oboda, ki je po večkratnim dozidavanji nekaj svoje pristojnosti zgubila. Častiti gospod fajmošter Andrej Zdolšek so to cerkev na Krajski méji, kakor poprej cerkev svete Heme na Hrovaški méji, takó verlo popravili in zlépšali, de je le veselje blizo priti, sosebno pa va-njo stopiti. Po celi cerkvi je položen nov tlak iz terdiga marmorja, kteriga béle in černe plóše, gladko izdelane in lepo vverstene cele tla krijejo. Tudi stóli po cerkvi so vsi novi, iz orehoviga lesa lepo izdelani, in razumno razstavljeni. Velki oltar sv. Mihela, in dva stranska kmalo pod koram, so novi. Le podobe svetnikov iz lesa izdelane so ostale, tode so vse prenovljene, močno pozlačene, de niso pervim podobne; tudi tabernakeljni so čisto novi in verlo izdelani, in dvé prečudno lépi podobi Jezusa in Marije na platno malani, kitite stranska oltarja, vsaka eniga. Čez stebre in drugi les, ki mu zlato ne gré, so žive farbe v krasni razliki kakor vlite; takó de sercé človeku od veselja igra, ko vse to zagléda, sosebno izsréd cerkve ali od velikih vrat, od koder se vsi trije oltarji ob enim vidijo.

Zlatarsko in malarsko délo in nekaj drobnejiga rezljanja je gosp. Miha Rozenberger iz Gradca izdelal, kar ga bo mnoge léta verliga umetnika spričevalo; oltarje in tabernakeljne je Janez Rangus, Krajnc iz Kamnika, zdaj posestnik v Vojniku verlo in razumno naredil.

Po mnogih trudih pa velikih troških gosp. fajmoštra in hvaležnim podpiranji njih poštenih farmanov je bilo

(Gefirpunkt). Pod letó piko so naredili učeni 32 enako velikih stopnic za mero mraza, kakor gori nad njo 80 za mero gorkote. Pri 32 stopnicah pod zmerzlinam živo srebró zmerzne, in se tedaj ne da več ž njim še večí mraz meriti. Pri 80 stopnicah nad zmerzlinam začne voda vreti; ta pika se imenuje vrelin ali vrelc (Siedepunkt).

Veči mraz je z drugo besedo še mánj gorkote. Če se tedaj reče, gorkoméer kaže 6 gradov ali stopnic mraza, je, kakor de bi rekel, de je 6 stopnic mánj gorkote, kakor v vodi, kader zmerzuje.

Očitno je, de človek tudi brez vse mere že s svojim lastnim občutkam med snegam, ki se topí, in med vrelo vodo veliko razločkov gorkote spozná; kér so pa naši občutki večkrat goljušivi in zapeljivi, in se tudi občutleji z besedo vselej ne dajo na tanjko razodeti, je práv, de učeniki resnice išejo, in de imajo za vsako reč, kar se koli da, tanjke in pravične vage in mére. Takó si po gorkoméru tudi v velikih daljnostih lahkó in na tanjko eden drugimu dopovejo, karkoli gorkoto ali merzloto pri sto in sto priložnostih vtíče.

Razun Romirjeviga gorkoméera so tudi Farenhajtovi in Celzijevi v navadi, kateri se med seboj samó v tem razločijo, de je prostor med piko zmerzlina in vrelina v 212 ali v 100 manjših pa med seboj enako velikih stopnic razdeljen. Potem takim je 9 stopnic na Farenhajtovim gorkoméru ravno toliko, ko 4 Romirjevih, ali pa 10 Celzjevih ravno toliko ko 8 Romirjevih. Francozje imajo Celzijevega z 100 stopnicami v rabi, kateri se tedaj tudi stostopniški ali stogradni gorkoméer (Centesimal-Scala) imenuje.

(Dalje sledí.)

Kakó z mizarskim in tesarskim lesam ravnati, preden se poseka.

(Konec.)

Kjer okoljšine ne pripusté lesá pred posekovanjem gultí, kakor je svetovano bilo, je saj treba na pripravní čas za posekovanje paziti; zakaj ni vsak čas dober za posekovanje, kadar bi si kdo zmisli. Veliko veliko je ležeče na pripravnim času za poderanje lesá.

Terd les za mnoge izdelke, kateri bodo na suhim stali, mesca Grudna, Prosenca in Svičana posekan, poviša rabo, vrednost in terpež leseniga dela, zató kér v poslednji spomladi okoli debela zrašena mladina do tega časa dozori in se vterdi. Slehern lahko presodi, de je les v zimskih mescih sekan (tode še bolj na stebli oguljen in osušen, ko v lupji) gostejši, težejši in terji, ko pa ob času sočnosti, to je poleti. Pozimi se letine žilice in nitke lesá bolj skupej stisnejo, sok ali mezga se zgostí, ter se takiga lesá gnjilec takó hitro ne prime, tudi se ne razpoka takó pogosto in globoko; iz njega storjeno delo se ne kazí, kér se na stebli oguljen les pri spomladanski toploti polagama razsuši. Vsak les se sicer, kader se suši, bolj ali menj razpoka, zvije in izžlebi, ravno to je rokodelcam velika nadlega in škoda, ktera naj se kar je nar bolj moč odvráča! Pri mehkim lesu, to je pri smerečji, jevševji in borovji oživí sok sploh ob sv. Jurji, nekoliko pozneje na visokih gorah. Koristno je tedaj tak les podérati, napredn se sok po njem gibati začne, to je mesca Sušca in perve dni Malitavna; nikdar pa

ne sekati mehkiego lesá, kadar sok tēče; izdelki iz taciga lesá nimajo terpeža, vedno pokajo, se vežijo in kazijo; kmalo se jih gnjilad prime in drobiti se začne les. Veliko lesá se ne seka ob pravim času; zavoljo tega dostikrat rokodelci ne zamorejo popolnoma dobrih izdelkov dajati; dovelj nakupijo ob slabim času nasekaniga lesá, kteriga jim marsikaj clo v nič pride.

Naj tedaj kmetovavci pa tudi tesarji in mizarji dobro prevdarijo, kar smo jim tukej svetovali, in naj se po tem svetu ravnajo — gotovo bo po tem takim slovensko mizarstvo in tesarstvo k večí vrednosti in hvali prišlo.

Pôzna pa vunder ne zamujéna želja za novo leto.

U ovo doba Slavjani nisu više gluhi niti slepi za ono, što se o njima piše, nego oni čitaju, protresaju, svoga se dárže.

P. Preradović.

Kér ste za svoj rod geréči slovenski domorodci k novimu letu na oltar Slovenije obilno serčnih željá, med njimi tudi te položili: de bi se v sercih vsih Slovincov zmirej bolj ljubezen do njih naroda vnemala: dajte, de vašim željam vaš prijatelj še svojo željo pridruži. Želim namreč: de bi slavoplašci, zaničevavci in sovražniki našiga naroda za naprej še hujši v svojih pismih Slavjane očitno gerdili, sramotili in zaničevali. „Stoj!“ porečete, „te želje so našim ravno nasproti; Slovenija merzi na nje“. Pa počasi prijatli!

Pred dvema letama se je v Augsburskih občinskih novinah sostavek bral, v katerim se je neki breziménič (anonymus), kadar je bil vsih Slavjanov resnične in zmišljene dušne in telesne slabosti svetu na znanje dal, dokazati prizadeval, de slavjanski narodi, ako se ne ponemčijo, v knjižestvi in v umetnostih nikdar kaj prida skazati imeli ne bojo.

Takšno jalovo modrovanje se je iz gori imenovana sostavka v B. med nekimi gospodi slovenskiga rodú, ki so popred slovenšino le malo obrajtali, speljalo, kteriga konec je bil: de so ti gospodje od tiste dobe se s slovenšino sprijaznili. Lahko, de so ta sostavek Slavjani tudi po drugod v svoj prid obrnili.

Kakor je tedaj pisatelj tistiga sostavka Slovanam z njim več koristil ko škodoval, takó je tudi prvi zvezik štajarskih dogodivšin po gosp. dohtarji Muharji predlanjsko leto v Gradcu na svetlo dan, mnogo mlačnih Slovincov v vredne slovenske domorodce spremenil. Ta zvezik štajarskih dogodivšin nosi na čeli podobo nekiga rimskiga spomenika v Ptujskim mestu. Pred tem spomenikom je narbolj na vid postavljena neka, na palico naslonjena, po šegi sedanjih kmetov na ptujskim polji oblečena oseba, s takó skrivljenim in butastim licam, de se vsak čuditi mora, kako de je gosp. Dr. Muhar med Dolanci na ptujski planjavi, katerih ravna in visoka rast s prijaznim in veliko bistroumnost razodevajočim licam široko sloví, za uzor (Ideal) Slovincov tako pošast najdel, kakoršne bi med vsimi Slovenci nobeden drugi najti ne bil mogel.

To strašilo, ktero gosp. spisatelj v svojih dogodivšinah učenimu svetu za Slovence predstavlja, in pa nekoliko pa njih raztresenih pikočih in zbudljivih opazk, v katerih se je Slovincov spominal, je na Štajarskim v kratkim več Slovincov njihimu rodu povernilo, več ko bi jih vsi slovenski domorodci v desetih letih bili poverniti zamogli.

Domorodci! ali moje želje ne zaslužijo z vašimi združene biti?

J. Muhodolski.